

KOMMENTAREN 2

Det nordiske sprogfællesskab

af Jørn Lund

Sagaen om Gunnlaug Ormstunge fortæller om en ung islænding, der sendes på en flerårig dannelsesrejse. Han kommer til Norge, Sverige, Orkneyøerne, England og Irland, og overalt kan han anvende sit modersmål, både til almindelig kommunikation og til digtning. Det nordiske sprogfællesskab strakte sig over et stort område.

I dag er forholdene anderledes, domænet indskrænkes, og flere og flere fra det nordiske område vælger engelsk, hvor man tidligere bevarede den sproglige hjemmebanefordel og talte norsk, svensk og dansk. Svensk er svækket i Finland og dansk på Island, hvor det tidligere var første fremmedsprog. Der er kræfter i Nordisk Ministerråd, men ikke andre steder, for at udvide det nordiske samarbejde med de baltiske lande, som hverken geografisk, sprogligt eller historisk har nær så stærk tilknytning til Norden som fx Tyskland, og som nu er medlemmer af EU. Det er klart, at et sådant udvidet "Norden" ikke kan bevare skandinavisk som fælles kommunikationssprog.

Mange opfatter da også det nordiske samarbejde som noget, der hører fortiden til. Men sandheden er snarere, at det nordiske er så selvfølgelig, at det næsten har mistet sin synlighed. Hver dag hører jeg i Københavns centrum snesevis af nordiske stemmer, langt flere end engelske og japanske.

Det kan være turister, forretningsfolk – eller håndværkere, der har slået sig ned i Danmark. Realiteten er nemlig, at der faktisk *er* et dynamisk nordisk samarbejde, som har kunnet overleve landenes undertiden forskellige internationale orientering og valg af alliancepartnere. Bag alle romantiske skandinavistiske fraser og skåltaler er der en moderne virkelighed, hvor man i et nordisk kredsløb handler, ud-

veksler erfaringer, uddanner sig og rejser i et omfang som vel aldrig før, og helt uden at lukke sig om sig selv; se bare på intensiteten af flyafgange mellem landene og på antallet af pendlere og grænsehandlere. Man er både dansk/norsk/svensk/islandsk og nordisk, europæisk og medlem af det internationale samfund.

Det er ikke desto mindre et tilbagevendende tema i debatten om Norden, at det nordiske samarbejde kun finder udtryk i de skåltaler, der udbringes i ritualiserede samvær. Hvis man ser sådan på det, er tabet af det selvfølgelig overkommeligt. Vist er fællesskabet historisk funderet, og vist er der romantiske forestillinger knyttet til det, men det centrale er, at det er en realitet i alle samfundslag. Det er ikke kun kulturfolk og konferenceløvere, der har glæde af det nordiske fællesskab. Det nordiske fællesskab omfatter alle sociale lag, danske bygningsarbejdere i Tromsø, svenske sygeplejere i Danmark, norske erhvervsfolk i Danmark, færøske studenter i Skandinavien, grønlandske geologer på Island og finske medarbejdere på gennemtræk i Nordisk Ministerråd. Det nordiske samspil er intenst. Hundretusinder af nordboere krydser hver dag en nordisk grænse, titusinder tager bopæl i et andet nordisk land i en årrække, nogle forelsker sig ligefrem på tværs af de nordiske sproggrænser!

Jørn Lund, f. 1946, ansat på Københavns Universitet 1968, professor i dansk sprog på Danmarks Lærerhøjskole 1980, chefredaktør for Den Store Danske Encyklopædi 1991, medlem af Gyldendals direktion 1995, direktør for Det Danske Sprog- og Litteraturselskab 2002. Medlem af Dansk Sprognævn fra 1980, af Det Danske Akademi fra 1989 og af bestyrelsen for Københavns Universitet fra 2005.

Sprogforståelse

Min søn studerede et semester i Canada, på University of British Columbia i Vancouver. Indimellem slappede han af med et par danske, norske og svenske kollegiekammerater; det følte godt at kunne hvile i sit modersmål, at kunne udtrykke sig med alle nuancer, at forstå det underforståede. I en e-mail beskrev han den skandinaviske situation således: Norske og danske studerende taler deres modersmål indbyrdes, svenske og norske gør det også, men danske og svenske taler engelsk.

Dette sidste var både en god nyhed og en dårlig nyhed. Det er godt, at alle større skandinaviske undersøgelser af den interskandinaviske sprogforståelse bekræftes af virkeligheden. Men det er trist, at svenske og danske studenter ikke kan navigere på deres modersmål, når de taler sammen. Det skyldes til dels udviklingen i dansk udtale. En lang række nye udtaletækk gør det vanskeligere for andre nordboere at identificere danske ord. Det skyldes også den interne sprogsituation i Danmark og Sverige, som pga. dialekternes svækkede position har gjort mange mennesker uvante med at håndtere sprogvariation. Man står rådvild over for uventede manifestationer af ord og lyde, forstår simpelt hen ikke og giver op – i stedet for at spærre ørerne op og indarbejde nogle lydlige omsætningsmekanismer mellem eget sprog og andre beslægtede sprog, det være sig dialekter eller nabosprog.

Svenskerne har blandt skandinaverne bundrekord i forståelse af talt dansk og var i mange år ringere til at forstå dansk end danskere til at forstå svensk. Men en ny nordisk undersøgelse af nabosprogsforståelse tyder på, at danskerne er ved at blive lige så dårlige til at forstå talt svensk. Lettest går ofte fremmedordene igennem; som regel låner de skandinaviske sprog de samme fremmedord, og reduktionerne i talesproget er ikke så markante som dem, de hjemlige ord er underkastet.

Endelig skal anføres uddannelsesvæsen-

nes og lærernes svigt. Nabosprogsundervisningen har ofte været løs indtil det løsagtige, perspektiverne i nabosprogsundervisningen uklare for elever og lærere, stoffet underprioriteret. Måske kan den svensk-danske sprogforståelse hente næring et nyt sted, i markedskræfterne. Svenskernes manglende fleksibilitet gennem et par årtier kunne skyldes, at man opfattede sig som den skandinaviske storebror, der ikke behøvede ulejlig sig så meget med at forstå lillebror, men til gengæld forlangte, at han bærer det meste af kommunikationsbyrden.

Den position er ændret, økonomisk såvel som politisk og uddannelsesmæssigt. Svenskerne samarbejder nu med naboerne på nye vilkår, ligesom man jo har åbnet sig over for EU. Danskundervisning i Sverige er eksempelvis blevet et efterspurgt kursusemne, specielt naturligvis i Øresundsregionen. På Folkeuniversitetet i Malmø blev dansk tidligere medtaget i kategorien „øvrige sprog“ sammen med fx tyrkisk og arabisk. Nu er det blandt de mest efterspurgte sprogfag efter engelsk. Også andre steder går medarbejderne på virksomheder og i organisationer til kurser på 10-40 timer for at tilegne sig dansk, og i Danmark foreslog direktøren for Danske Bank allerede for år tilbage, at skolerne indfører svensk på skemaet.

Nye toner. Her er det ikke de professionelle nordister, der vil fremme sprogsagen, det er erhvervsfolk med penge bag sig og initiativer foran sig. Ytringen er ikke bare aktuelt, men også principielt interessant. Mange tror, at sprogforholdene styres af sprogfolk i nævn og udvalg. Men det er kun sidste fase af styringen, der overlades til de sproglige elementjonglører. Sproget følger magten, og magten er i vid udstrækning økonomisk funderet. Sådan var det i middelalderen, da de nordiske sprog lod sig påvirke af hanseaternes nedertysk, sådan er det i dag, hvor amerikansk indflydelse gør sig gældende, sådan er det inden for de enkelte europæiske regioner som det nordiske sprogområde.

Sprogfællesskabets grænser

Alligevel tror jeg ikke umiddelbart på nogen hurtig forbedring af sprogforståelse eller nabo-sprogsundervisning, også fordi dansk, norsk og svensk ikke er de eneste sprog, der tales i Norden. Der skal i det nordiske sprogsamarbejde tages hensyn til ikke bare de andre strukturelt set nordiske sprog, færøsk og islandsk, men også til grønlandsk, samisk og finsk.

Disse sprog har samme indfødsret i det geografiske Norden som de i sproglig forstand nordiske, og de er lige så værdifulde for de kulturer, de bærer, som de øvrige sprog i Norden, men nogen indbyrdes forståelighed mellem disse sprog eller disse sprog og de nordiske bliver der aldrig tale om. Et sprogfællesskab for alle i det geografiske Norden er rent symbolsk. Symbolet er oven i købet dyrekøbt, for det belaster udvekslingerne mellem de sprog, der relativt let kan udvikle en gensidig forståelighed og berige hinanden kulturelt.

Danskere, nordmænd og svenskere kan hurtigt lære at tale sammen på deres modersmål, så de efter nogle ugers tilvænning forstår hinanden. For de finsk- og islandsktalende er de centralskandinaviske sprog vanskeligere at tilegne sig. Men man er ofte så ivrig efter at tilgodese finnerne, at man komplicerer den interskandinaviske kommunikation gennem tolkning eller tvinger nordiske kolleger til at bruge engelsk som forhandlingsprog i stedet for at udvikle og fastholde det naturlige sprogfællesskab mellem danske, norske og svenske. Vi sidder og bliver dårligere og dårligere til at forstå hinanden for at tilgodese nogle, der vitterlig ikke har en chance for at være med længere.

Det er bagsiden ved det traditionelt konfliktskyende nordiske samarbejde, at man ikke kan tale lige ud om det, som truer fællesskabet indefra. Men hvis finnerne ønsker at være

med, må de lære at tale svensk som adgangskort til det nordiske sprogfællesskab; samtidig lettes vejen til norsk og dansk. Alternativet er, at engelsk bliver nordisk forhandlingsprog. Og så går ideen bag sprogsamarbejdet stort set tabt. Noget tyder på, at finnerne er blevet ligeglade. De frygter ikke længere den russiske bjørn og er blevet trygge ved den tyske ørn. For dem er Norden Sverige. Og de klarer sig fint uden. Det sagde den finske historiker Matti Klinge ligeud ved en nordisk kulturkonference i Paris, og det var for en gangs skyld ærlig snak.

Det er synd for den skandinavisk orienterede finlandssvenske minoritet, men tiden er vist inde til, at de alene repræsenterer Finland i det nordiske sprogsamarbejde.

Styrk sprogfællesskabet

Skandinavien har i globaliseringens tidsalder mulighed for at vise sig som et foregangsområde på mangfoldige felter, herunder det sproglige. Vi lever i fredelig sameksistens efter århundreders stridigheder på kryds og tværs, og vi fastholder værdien af en gensidig sprogforståelse. At blive fortrolig med nabosprogene er for danskere, nordmænd, svenskere, islændinge, færingere og finlandssvenskere en udvidelse af den enkeltes sproglige og kulturelle domæne. Man forstår bedre sit kulturelle grundlag, og man udvider samtidig sin kommunikationsradius. Nøglen til dét kan man erhverve sig på få dage, og den sprogforståelse, man opnår, stikker dybere, end den man erhverver, når man tilegner sig de egentlige fremmedsprog; man bliver bedre til at forstå både toner og undertoner, end når man i årevis står på hovedet i grammatikker for at lære engelsk, tysk, fransk – eller finsk. En sproglig cost-benefit-analyse vil vise, at det er umagen værd at videreføre det skandinaviske sprogfællesskab.